

د اتمان خېل قبيلې لنډه پېژندګلو

Ketabton.com

نګران:

ډاکټر مظهر احمد

سکالر:

طارق حسين

پښتو او د شرقي ژبو خانګه ملاکنډ پوهنتون

سېشن ۲۰۲۲-۲۰۲۴

اتمان خیل د پستون قام یوه لویه قبیله ده. اتمان خیل هم لکه د نورو پستونو تورزن، پیاوړي، توریالی او خواري کس خلک دي. اتمان خیل زیاتر د دنکو دنکو غرونو په لمنو کښې میشت دي دې سره سره په سمیزو سیمو کښې هم د اتمان خیلو لویه شمیره پرته ده. اتمان خیلو ډېر ملي اتلان او نور ډېر د کار خلک پیدا کړي دي او په تاریخ کښې یې ځانته یو غوره مقام موندلای دي.

د اتمان خیلو دنک دنک قدنونه، خاکی مخونه، هجري ډیې، دودنه دستورونه، ناستې ولاري، لرغونې لارې چاري د دوي لهجې، د خیل خانینو نومونه د لرغنتوب او پیاوړتوب علایم لري. بهادر شاه ظفر کاکا خیل په اتمان خیلو د هیروډټس او د فلپ باچا دوي سکندر د دور د اساکیني Asskenoi, Accacini قیاس کوي ښاغله بهادر شاه ظفر کاکا خیل صیب پښتا د تاریخ په رڼا کښې لیکي.

"د سکندر د حملې په وخت دریمه قبیله د اساکیني په لفظ ضبط ده دا خلک د سکندر د حملې په وخت د تالاش د کڅې نه واخله تر بونیر پوري په ټوله علاقه کښې میشته وو. دا لفظ اساکیني هم په څه نه شکل کښې د اس سره تعلق ساتي یعنې څه رنگه چې اوستایي ژبه کښې اس "ته اسپا" وئیلې شي دغه رنگ په سنسکرت کښې اس ته اسوا" وئیلې شي د اسواکا" په نامه په مهابهارت کښې هم ځني قبائل ذکر دي چې د هند په لري اطرافو کښې د شمال مغربي علاقه کښې استوګن وو امکان لري چې لفظ اسواکا به په مقامي ژبه کښې په اسواکا بدل شوی وي او دغه لفظ (اساکا) به یونانیانو د خپلې لهجې مطابق اساکیني کښې ضبط کړی وي"¹

هم دغه لیکوال وړاندي لیکي:

"اوس که چیرې دا قیاس قابل تسلیم وي چې اسپاسي او کوري هغه خلک وو چې د شجره نویسو له خوا په یوسفزي او غوریاخیلو یاد شوي دي نو دا اساکیني څوک وو؟ زما قیاس دا هغه خلک دي چې د دوي اخلاف د شجره نویسو له خوا په اتمان خیل، سواتیان، ګدون یا جدون په نومونو ذکر شوي دي د سکندر د زماني چې کوم علاقه کښې کوري او اساکیني قبایل اباد وو په هغه کښې د سکندر د زماني اسپاسي په هغه کښې د نني زماني یوسفزي اباد دي"²

که د کاکاخیل د قیاس په جایز اتفاق ومنل شي نو د اساکیني علاقه کښې اوس هم اتمان خیل اباد دي او د اتمان خیلو په اویو دولس یا اته خیل خانپو " کوم چې د اتمان بابا؟ اولاد نومېږي"

کښې کوري لویه خیل خانه ده چې لاندې ډېرې خانکي لري او پنجکوري ته سیلمه د ډیر په پوله لوي جايداد لري. داسې د اتمان خیلو خانکي " د اتمان بابا؟ اولاد " نومونه هم د لرغونتیا علایم لري لکه مانډل -Mandal ، شموزي ، Shamozi ، علیزي . Alizi ، متکي -Matakki ، پینغوزي یا پینغزي -peghozi ، اصیل - Asil ، بیمري - Bimari -بتکور یا بت خیل Butkor - کوري -Gwari ، سانيزي یا سنيزي - Sanezi تاکور Takwar - استاندار - Asatanadar . سمیل زي یا اسماعيلزي چې پکښې تاکور او منډن هم راځي. مسټر هنري والتر بیلوپه خپل کتاب "an inquiry to the ethnography of afghanistan" کښې لیکي:

ژباړه:

" د اشغر د السوالی د داودزو سره سیلمه د مومندویوه بله خانکه ده او له هغې په خوا کښې اتمان خیل یا تمان خیل دي دوي د پورته ذکر شوو څخه خواره توپیر لري. دوي د سوات سیند دواړو غاړو ته د کیمور څخه تر خانوری پوري غونډۍ نیولي او د رانیزو او مومندو د غرونو په غونډیو کښې موقعیت لري. ویل کیږي چې دوي د غور هیواد څخه راوړل شوي او دلته د یوولسمې پیړۍ په لومړیو کښې د سلطان محمود غزني لخوا د نظامي کالونی په توګه ځای شوي. دوي د هیروډټس د دور د اتای Utoi نمایندګي کوي"³

دغه پورته اقتباسات د مذکوره لیکوالانو مخ په وړاندې ډاکټر بشري خاتو په تاریخ صوابی کښې او څه نورو لیکوالانو هم وخت په وخت رانقل کړي. اتمان utman یا تمان Taman لفظ د کومه راغلو؟ او څومره لرغونیا لري؟ د خیل لاحقه کله او څنګه دوي سره ولګیدله؟ دغه ځانله یوه بیله څیړنه او زیار غواړي . ځکه چې د اتمان خیلو څه مشران ځانونه په تمان خیل Tamankhel نوموي او ځنې یې کره بره اتمان خیل utmankhel وائې او هم دغه ډول ځنو تاریخونو کښې په دواړو نامو دوي نومول

شوي. خوشحال بابا هم د پښتنو خزو د خويو خصلتونو د بيان په اړوند يو شعر کښې وئيلے چې دغه ښاغلي جميل يوسفزي خپل تصنيف کښې کوډ کړے دې ليکي

"په اړهنگ برهنگ* کښې هم شته اتمان خيلي د سپړيو په جامو جامو ريمني اړهنگ برنگ د اتمان خيلو د باجوړ سيمه اړنگ اتمان خيلو ښي کے پاس ہے آج کل کی تقسيم کے مطابق دريائے سوات کے شمال مغرب میں آتا ہے اور یہ باجوڑ کا علاقہ محسوب ہوتا ہے درميان میں دريائے سوات بہتا ہے تحصیل اتمان خيل سے بالکل متصل اړنگ برنگ کا علاقہ ہے اس شعر سے واضح ہوتا ہے کہ 1669 ع کے لگ بگ اتمان خيل ادھر ہی تھے جدھر حال بسر نظر آتے ہیں"⁴

د پښتنو په معلوم تاريخ کښې اتمان خيل کرلاني ياد دي په دغه لړ کښې ښاغلي اولف کيرو "The pathans" کښې ليکي:

"که د کرلاني کورنۍ کرنه په زير سره وکورو نو داسي نتيجه اخلو چې ټولي مشهوري قبيلې په کرلاني پوري ټرلي دي چې د دولتو بيل شوي او ازاد پاتي شوي دي داو طلب او اجيرو سپاهانو يې تاريخي شهرت تر لاسه کړے دے چې د افغان په نامه ياديدل. ارمړ د دوي په شجره کښې داسې بيان شوي چې توي شوي او د افغانيت ادعا نه لري"⁵

هم دا ښاغلي وړاندي د وزيرستان په بيان کښې ليکي:

"...دوي ټول کرلاني دي او زمونږ د کلاس د مخي دوي افغانان نه بلکښې خالص پښتانه دي داسې يوه کمزوري پخوانۍ کيسه شته چې کرلاني د ترکستان د مينځ نه راغلي دي خو دا تيوري لکه د نورو تيورو پشان د پښتنو د اصل په حقله موجودي 'يوه ضعيغه تيوري ده او اعتبار نه لري. دا چې کرلاني دي او د غرونو خلک دلته کرلاني دي داسې ښايي چې خالص او تر ټولو لرغوني خلک هم دا خلک دي."⁶

دلته نتيجه په دې تماميږي چې اتمان خيل په کرلان نامه پوري منسوب دي او د غرونو او سمو لرغوني خلک دي. ښاغلي ډاکټر لطيف ياد په خپل کتاب پښتني قبيلې وپيژنۍ کښې د دوديز او روايتي تاريخ په بنسټ ليکي:

"اتمانخيل د پښتونخوا يوه مشهوره قبيله ده چې د پښتنو په کرلاني ګروپ کېښي شامل دي او دوي ته ددوي دپلار اتمان بآباد نوم په وجه اتمانخيل وايي . اتمانخيل په يوه وا حده سېمه کېښي استوګنه لري خو په درې اداري وا حدودو يعني باجوړ ايجنسي، مومندو ايجنسي او ملکنډ ايجنسي پورې اړه لري."⁷

وراندي ليکي:

"اتمانخيل د خوارلسمې عيسوي پېړۍ په پيل کېښي د يوسفزيو قبيلې په ګډون د ټانګ او ګومل د غرونو نه غرونو نه دکابل او ننګرهار له لارې پېښور ته لارل او له هغه ځايه په دوايه او اشغز کېښي د يوسفزيو سره يو ځاي په غم او ښادۍ کېښي شريک شول . کله چې د دلازاکو، يوسفزيو او نورو قبيلو تر مينځ د لنګر کوټ په ميره يا ګري کپوره کېښي جګړه پېښه شوه، نو په دغه وخت کېښي دغه قبيله سره له دې چې دلازاک د دوي سره د قبيلوي خپلوۍ له کبله نږدې و د يو سفزيو پر خوا ودریدل او په دې توګه يې دلازاکو ته ماتې ورکړه، خو يو سفزيو ددوي سره کشو مشه ښېګڼه و نکره . وروسته اتمانخيل له هغه ځايه تېراه ته ولېږدېدل او کله يې چې له هغه ځايه هم لاسونه لڼد شول نو بيا د ارنګ بړنگ سېمې ته لارل چې لا تر اوسه هم په همدې سېمې کېښي مېشته دي . د اتمانخيلو سېمه په عمومي ډول غرنۍ ده چې د لويشواو کوچنيو درو نه جوړه شوې ده چې واړه (کوچني) سېندونه يې د سوات په سېند کېښي چې په دغه سېمه کېښي د ابازو په سېند مشهور دي توپيري . ددوي د سېمې شمال ته د باجوړ سېند بهېري چې تر کلانې او اتمانخيل سره جلاکوي . د اتمانخيلو هغه سېمه چې په ملکنډ ايجنسي پورې اړه لري د سوات د سيند له خوا خړوبېږي . . . . . د اتمان خيلو مشهور کلي، خرکي، ميايه خان، سنګاو، پييل، کوهې برمول دي"⁸

د ډاکټر لطيف ياد صيب ليک لکه چې وړاندي ووئيل شو په دوديز تاريخ او ابتدائي معلوماتو پورې اړه لري، بشپړه څېړنه نه ده. د اتمان خيلو په لړ کېښي کره، سمه، او واضحه څېړنه نه ده شوي. دغه د باجوړ، مومند، او ملاکنډ پورې خوره وړه جغرافيه معلومېږي چې د اتمان خيلو بنيادي ټاټوبې دے. خو اتمان خيل د دغه نه پرته په افغانستان کېښي په ګڼ شمير ولايتونو کېښي اباد دي يواځې د کابل فرزي اولسوالي کېښي اتيا سلنه اتمان خيل اباد دي.

دغه فرزي اولسوالي ته د مروري السوالي څخه دغه خلک کوچيدلي هم دغسي بغلان قله کې اولسوالي کښې يولس سوه کوره د دوي شمير شته د دغه نه پرته پروان، ننگرهار او شاوخوا اتلس ولايتونو کښې اتمان خيلو لوي تعداد ځاي په ځاي شتون لري. دافغانستان نه علاوه د هندوستان په رام پور، بهار، لدیانه، حيدرآباد، کلکته او نورو ځايونو کښې هم د اتمان خيلو شتون لکه د نورو پښتنو شته په دغه اړه سيال مومند د پښتنو قبيلو شجري کښې ليکي.

"په ۱۹۴۰ع کښې بهار - بنګال کښې د دريو لکھو نه ډير پښتانه اوسيدل چې د هغوی اهم مرکزونه پټنه ، بردوان ، او ډهاکه ؤ او په کلکته کښې شاوخوا پنځلس زره پښتانه استوګن ؤ په کلکته کښې دغه پښتانه يوسفزي، اتمان خيل او پټي ؤ"⁹

اوريجن اينډ هسټري آف انډس 900 BC to 1947 د لدیانه ضلعي په بيان کښې ليکي.

Ludiana District The following pathans tribes are represented in this district; balozai, tarban, barakzai, daudzai, gilzai , Gori, Tamankhel, yusafzai, ,janzai. Besides their own woman the will marry among chohan, mujis and behues but will not give their daughters in marriage to them. Pathans numbers are 3939 they are mostly refuges from kabul living in ludiana town but an ancient colony of them hold land in bahwalpur.

ژباړه:

"دې ضلعه کښې لاندينی پښتني قبيلي ژوند کوي بلوزی، ترين، بارک زي، داود زي، کوري، اتمان خيل، يوسف زي، جت ري. دا خلک د خپلو په نسبت په چوهانو، مجوسيانو او بيوو کښې ودونه کوي. ليکن ولي خپلي لونه دوي ته نه نکاح کوي د پښتنو تعداد ۳۹۳۹ پوري دي دوي اکثريت د کابل څخه کوچيدلي ليکن د دوي لرغوني کالونی د بهاولپور زمکي دي."¹⁰

د دغه نه علاوه کوزې پښتونخوا په ډېرو ولايتونو کښې د اتمان خيلو لويه شميره شته يواځې د کوز ډير اولسوالي کښې شاوخوا څلوېښت سلنه نه زيات اتمان خيل شته

داسي بر دیر، سوات، مردان، اشنغر، صوابی، پینسور، ضلع اورکزی- او ضلع لور لایي بلوچستان پوري خواره وارہ پہ زرونو تعداد کنبی شته. دغه ټولو احاطه کول دي محدود لیک کنبی یو څه مشکل کار دي دغه کنبی د څه په حقله به لیک مخ په وړاندي بوځو لکه د صوابی- د اتمان خیلو په حقله بناغله جمیل یوسفزے صیب لیکي:

"اب اتمان خیل مندر اتمان خیل مندر نامے کا حصہ بن گئے ہیں. ضلع صوابی کے تحصیل رزڑ میں اتمان خیل ملکیتی رقبہ رکھتے ہیں معلم نہیں کہ تحصیل رزڑ کے اتمان خیل کسی واقعے کے نتیجے میں آئے ہیں. اولاد رزڑ کے ساتھ تقسیم میں سب رشتہ داری، محال، نورا خیل کا حصہ بنے صوابی میں اتمان خیل تہ اتمان صوابی سے کہیں بڑھ کر ہیں." 11

هم په دغه ډول د مردان د اتمان خیلو په اړوند تحقیق د لوي زیار متقاضي دي لکه چې د مخه ووئیل شو د اتمان خیلو لویه ابادي په خرکي، میاه خان، سنکاو، پپیل، کوهي برمبول کنبی او ورسره نورو سیمو کنبی پرته ده. دغه پراخه سیمه ده او لویه رقبه لري اتمان خیل په کنبی د ملکیت په حساب د شیخ ملي د ویش نه وړاندي اباد دي. دغه سیمه د کانی دوری نه واخله تر دي دمه لوي تاریخ لري د خوشحال خان خټک په دغه سیمه کنبی قیام هم کړي وو شعرونه یې لیکلي او دغه کنبی یې د دغه سیمي یادونه هم کړي لکه چې لیکي:

زما ژبه نه ده اور ده

کذارونه د ټوپک کا

خوشحال ناست په برمبول دي

ارمانونه د اټک کا 12

هم دغه شان دغه مشهوره قصیده د برمبول په مقام خپل قیام دوران کنبی ۱۰۸۶ کنبی لیکلي وه اخیری شعر کنبی د برمبول یادونه کړي.

بيالہ کومې راپيدا شو دا بهار
چې وطن د پښتوويې کړلو کلازار

د دريمې خور اول کال د عفو وو
ما چې ووي برمول کښې دا اشعار¹³

هم په دغه اړه بناغله جميل يوسفزي د اتمان خيل د بيان په لړ کښې په خپل
کتاب "مملکت يوسفزي کر قبائل" کې ليکي

"دراصل ان دوو واديوں کے شمال ميں دريائے سوات دشوار گزار گھاٹیوں ميں سے بہتا ہے۔ جبکہ جنوب مشرق سے بھی اس وادي ميں بھی اس وادي کو مسخر کرنا مشکل تھا۔ اکبري يلغاريں ان واديوں کي چھٹانوں سے ٹکرا کر پسپا ہوئی تھیں۔ ناقابل تسخير ہونے کي وجہ سے یہ وادياں ہميشہ ان مخالف لوگوں کيلئے پناہ گاہ رہي تھي۔ یہي حال کائنگ کے اتمان خير ملوں کا بھی تھا۔ خوشحال خان خٹک کے قيد و بند کے زمانے ميں ان کا گھرانہ موضع "سنگاو" ميں پناہ ليئے پر مجبور ہو گیا تھا خود خوشحال خان برمولى (اتمان خيل) ميں کئی ماہ قیام پذير رہا تھا یہ واقعات 1669 ع سے پہلے کے ہے۔ پھر خوشحال خان خٹک کا قیام 1669 ع ميں دورہ سوات کے دوران اس علاقے ميں رہا۔ اور بقول رحيم شاہ رحيم خوشحال خان اور ميں ملانور کا مشہور مناظرہ اتمان خيل کے موضوع پيپل ہی ميں ہوا تھا

دغه کلے کہ پيپل نہ لابل وي

بيا ممکنہ ده چې کلے د پيپل وي

ژباړه:

"په حقيقت کښې د دې دوو واديانو شمال ته د سوات سيند له سختو کنډو څخه تيريري، په داسې حال کښې چې له جنوب ختيځ څخه د دې درو فتح کول هم ستونزمن وو، د اکبر باچا حملې هم دې غرونو څخه د ټکر په نتيجه کښې تمبیدلې. د ناممکن تسخير له وجې دا درې تل د دې دښمنانو مخالفو لپاره د پناه ځايونه وو. دغه حال د کائنگ د اتمان خيلو هم وو. د خوشحال خان خټک د بند په موده کښې د هغه کورنۍ د سنگاو په کلي کښې پنا اخیستو ته اړ شوه، خوشحال خان پخپله په برمولى (اتمان خيلو) کښې شو مياشتې پاتې شو. دا پښې د 1669 نه مخکښې شوي دي. خوشحال خان خټک په 1669 کښې سوات ته د سفر پر مهال په دې سيمه کښې پاتې

شو، د رحيم شاه په وينا، رحيم خوشحال خان او ميا ملا نور مشهوره منظره هم دې د اتمان خېلو په حاي پيپل " کښې شوي وه دغه کله که پيپل نه وي لابل وي بيا ممکنه ده چې کله د پيپل وي."¹⁴

فرنکي دوره کښې هم دغه کلي تاريخ کښې ژوندي پاتي شوي او د استعمار خلاف يې لوي مزاحمت کړي فرنکيانو ۱۸۶۹، ۱۸۶۶ کښې په دغه سيمو بريدونه کړي وو په ۱۸۶۶ کښې دغه کلي په هتيانو نړولې او سيزلي وو چې ورستيو بيا اباد شو. هم په دغه ډول د لورلاي اتمان خيل چې لوي تاريخي حيثيت لري په کاکړو کښې يې کېدون شوه حال دا دي چې دغه کرلاني دي او په دغه اولسوالي کښې اويا سلنه اباد دي. د لورلاي ارسلا خان اتمان خيل د ازادۍ لوي مبارز پاتي شوي دي. هم دغه شان د ضلع اورکزۍ اتمان خيل چې د تاريخ په اوږدو کښې يې فعال او متحرک کردار لوبولې دي او خپل تاريخ يې د فرنکي دورې پوري ژوندي ساتلې د فرنکو خلاف د دوي مزاحمتونه خپله د فرنکو په کتابونو، مليتري رپورټونو او ټيلي گرافو کښې محفوظ دي. دغه خلک د باجوړ اتمان خيلو سره نسلي تعلق لري په اورکزو کښې ميشت دي د افضل خان خټک، تاريخ مرصع د مخه اتمان خيل تيراه کښې دغه وخت اباد وو چې د پير روښان دوره کښې د يو څه حالاتو او وجوهاتو له وجي يې تيرا پريخوه او دې سيمو ته راغلل خو ولې اوس هم اورکزو کښې اتمان خيل په ټانډا، بانډا او نورو سيمو کښې په لويه کچه اباد دي. دغه مذکور د اورکزو او لورلاي اتمان خيل د دير، باجوړ، ملاکنډ د اتمان خيلو تنظيمي غونډو کښې کېدون کوي او د نسلي ربط تسلسل ژوند ساتي.

هم دغه ډول دير په اتمان خيلو شته مند دے خو دير ته د اتمان خيلو راتگ کله؟ او څنگ راغلي؟ د تاريخ په څپو نه دي خوندي کړي شوي او چې کوم تاريخونه د دير په حقله ليکل شوي د اتمان خيلو په اړوند ضعيف او کمزوري نظر لري د دې وجوهات دا کېنېدے شي چې اتمان خيل 'خانان نه لري او دير د خانۍ په ولقه کښې منزل کړي دويم د اتمان خيلو او يوسفزو قبائلي اتحاد تير شوي دغه وجه هم د راتگ کيدي شي او يو څه شمير دې پله کوچيدلي وي دريم د "خيل" لاحق د اتمان يا تمان

سره لکيدلي نو د تاريخ نه نابنده يې د قبيلې پر خاي يوه وړه خيل خانه کښې او د تاريخي چوکاټه يې بهر ساتلي . حال دا دي چې بيلا بيل بناخونه اباد دي دير کښې روغ روغ کلي د اتمان خيلو اباد دي يواځې تحصيل باندېکې تالاش کښې لس اتيا سلنه اتمان خيل دي د فرنکي دوره کښې ۱۸۹۵ شاوخوا د هغوي په مليټري رپورټونو کښې د اتمان خيلو دير کښې شتون په اړوند سرسري او محدود معلومات شته د بيلگي په توگه زما د نيکنۍ کلي په حقله ۱۹۰۶ يورپورټ کښې ليک دي.

MANUGAI An utman khel village of 12 houses near the hamlet of mali and markhani on the hill to the north coast of rabat near the mouth of the valley some: 10 Acres are Terraced on hill side 60 Cattle and 120 sheep and goats. The hill is dotted with fire trees. Grazing good and plentiful: the malak in 1895 named nurbaz(burton).¹⁵

ژباړه:

د اتمان خيلو د دولسو کورونو کلي د رباط شمال اړخ نه د غونډۍ په لمنو کښې د مالي او مرخنۍ په غاړه غرونو ته نژدې اباد دي شاوخوا لس جريبه زمکه لري او غرونه يې د ديار د ونو ډک دي. ۶۰ خاروي/ غواگانې او ۱۲۰ وانبه کياه په کښې ډېره ده ملک ۱۸۹۵ کښې نورباز وو. (برټن) د دې پرته نور مثالونه په تيمرگره کښې مدفون ماندل طالبېک کور سره نسلي تعلق لرونکي شيخ عبدالرحيم بابا تور بابا چې نن سبا يې پوره شيخانو دره اولاد کښې راځي او د ده ورور د مورنۍ شيخ عنايت الله " تور بابا" او تالاش باندېکې کښې مدفون شيخ حميدالله تور بابا، او ظلم کښې مدفون تور بابا چې د شيخ عبدالرفيق په نوم ياديدلو په شکل کښې شته دغه کلهم شيخان نوميرې چې د پنځم ورور شيخ اداد تور بابا کوم چې قذافي کړدۍ کښې مدفون دي د شيخ محمد تور بابا په اولاد کښې راځي. د دير سره لکيدلو سنگرونو د کيمور په لمنو کښې پراته د باجور اتمان خيل هم لويه شميره او رقبه لري. د باجور اتمان خيل د رود " سيند" نه ديخوا او څه کلي لکه

سکندرو، قزافي، دواوو او نور... د رود نه اخوا دواوو غاړو ته اباد دي. بناغله انور نکار په خپل تصنيف تراشلي ټکي "کښې د انتظامي د سرخط لاندي ليکي.

"په باجوړ، مومند او ملاکنډ منطقه کښې پراته دي خو غير منطقي انتظامي وېش له امله د سرکار له اړخه د ورکړي شوو اسانتياو نه گټه نشي پورته کولې. د مثال په توگه عليزي سيمه د ښار تحصيل برخه گرځولي شوي ده چرته چې د باثره خانانو او سرمايه داري طبقې مخې ته د ورو بوټو پشان د غټو ونو د لاندي مخ په پورته نه شي تللې هم دا رنگه د ماندل سيمه او برترخ سيمي په غير منطقي ډول د سلارزي په تحصيل کښې ورگډ کړي شوي دي چې په نتيجه کښې يې استحصال رسيدالاي د دې د برنگ سيمه د ډويزن په لحاظ د ناواکي د ډويزن برخه ده چرته چې د دوي د هغه ځاي د خانانو ملکانونه خپل حق نه شي تر لاسه کولاي. د دې ناروا وېش نتيجه ده چې د باجوړ په شپږو کالونو کښې د اتمان خيلو په خاوره يو کالج هم جوړ نه د دغه حالات د لارو، روغتونونو او نورو اسانتياو هم دي.¹⁶

هم دا بناغله د سياسي وېش د سر خط لاندي ليکي:

"د بده مرغه په ټوله اتمان خيل منطقه کښې عموما او خصوصا په باجوړ کښې سياسي وېش د دوي د پرمختگ په لار کښې غټ خنډ د دې د ټاکنو د کميشن د زور وېش تر مخه اين اي ۴۴ حلقه کښې د سلارزي سره اتمان خيل ټول شوي چې سياسي وحدت يې تار تار دي د کميشن د نوو ټاکنو حلقه بندي تر مخه دا سياسي وېش يو بل تاريخي ظلم شوي د چې باجوړ ته د دريمې حلقي ورکولو باوجود اتمان خيلو ته د هغوي جغرافيايې او شمېر په رڼا کښې ځانله سيټ ور نه کړي شو بلکښې د دوي د باجوړ په دريو بيل بيل حلقو کښې وېشل شو.¹⁷

څنگه چې بناغلي نکار صيب کومه نکتي په گوته کړي دغه قيصه د اتمان خيلو سره په هر ځاي کښې شوي نو هم دغه خلکو چې لږ لاس غور شوي د خپلو سيمو نه په هجرت مجبور شوي او سره د لوي تعداد او جغرافيايې اوس هم په لويه غريبه قبيله يادېږي.

د باجوړ اتمان خيلو د بابر د وخت نه واخله تر سکھ فرنک دورې پوري د ټولو استعماري قوتونو خلاف مړانه ښکاره کړي او د خپل وطن دفاع يې کړي د فرنکو سره د

دوي نخبستې د تاريخ غوره بابونه دي. كله چې فرنكو په دې خاوره مقاومت وكړ د باجوړ اتمان خيلو كلکه دفاع وكړه د دوي د ناوې ډنډ، كجرو كهړی، چارسدي، پيرانك غار او ميچنی غزاگانو كښې شركت تاريخ خوندي ساتلي دي كله ې د كجورۍ، برنگ، ارنگ نارنج په سيمو د فرنك له خوا هوايي ځواكونو د جهازونو څخه بمباري وكړه نو دغه چاربيته منظر ته راغله:

لس	راه	جازونه
خرس	په	كولۍ
دي	نر	هغه
كري	بچ	چې
كور	په	كور
نسكور	كړو	نارنج

دغه پېښې د كال ۱۹۳۰-۱۹۳۹ دي دغه فرنكو په خپل رپورټ The Royal Airforce 'An ancylopdia of the inter war year 1930-1939' كښې په دې

ډول ليكلي:

"The bombing raid on the 17th August were carried out against the villages in Arang Valley in utmankhel country. This time Flying officer Wheeler Returend from the raid with engine trouble [the squadron had wapitis for little more than one year"¹⁸

ژباړه "

د اگست په ۱۷مه د هيواد په اتمانخيلو كښې د ارگ په دره كښې په كليو بمباري ترسره شوه. دا ځل د فلاينگ افسر ويلر د انجن د ستونزو سره د بريد څخه بيرته راستون شو | سكواډرن د يو كال څخه لږ څه ډير وپيټس درلود.

باجور يو اهم جنګي مرکز پاتي شوي يواځې کاکاجي صنوبر حسين مومند د اتمان خيلو په سوال قلعه کښې د ملک محمد عمر سره اتلس کلونه تير کړي وو او د دې ځائ نه به د فرنکو خلاف وسله والي مبارزي کيدلي سبهاش چندر بوس هم دې ځائ ته تګ کړي وو چې بيا د دې نه افغانستان ته وليږل شو. عمراخان جندولي چې کله د جندول نه شړونکي شو نو هم د متکي اتمان خيلو سره يې پناه اخستلي وه په دغه حقله ډاکټر خالق زيار دا خاوره دا خلک کښې ليکي:

"دلته بايد باجور د حالاتو ذکر وشي ځکه چې د فيض طلب خان څوک چې په امبيله کښې زمونږ خلاف جنګيدلې وو دغسې عمراخان هم په دې دور کښې منظر ته راغې دې د امان خان دويم ډوې وو او محمد زمان خان د ده مشر ورور وو څوک چې د پلار د مرګ نه پس د باروړې خان جوړ شو عمراخان د خپل ورور محمد شاه خان سره يو ځاي چې کله د مشر ورور د لاسه د جندول نه شړونکي شو نو د متکي اتمان خيلو سره يې پناه واخستله هغه دغه وخت درويشت کلن وو"¹⁹

داسې ويل کيږي چې د عمراخان مور اتمان خيله وه نو هم په دغه وجه ورته پناه ورکړي شوي وه. هم داسې سرتور فقير، هډې ملا، مانکي پير، علينکار فقير او نورو مذهبي خلکو دلته پناه اخستلي او مبارزي کړي دي. باجور اتمان خيلو خدائي خدمت تحريک هم ژوندي ساتلي باچا خان د اکري په لار دلته وفدونه ليکلي دي خاورې د پښتون وطن په هره موقعه مرسته کړي. باجور اتمان خيلو د شالم بابا شموډی، شيهن بابا استاندار، ميا عمر بابا، ملک محمد عمر شموډی، ميا شاجهان شهيد شموډی، ملک نورمحمد خان، اخوند صوفي عبدالرحمان باجور شموډی سرکاني خيل، مولانا عبدالمجيد افغاني عليزی، اتمان خيل، غازي ميردل خان شهيد برنگ اتمان خيل او نور د کار خلک پيدا کړي دي. هم دغه ډول د ملاکنډ سيمې اتمان خيلو د فرنکو په خلاف يو شمير غزاګاني کړي دي د ورتير، بره، کوټ، ټوټی، ورتير، هريانکوټ، اګره، سمه رانيزی او نورو اتمان خيلو خپل تاريخ روښانه ساتلې دے. دا تاريخي سيمې دي.

بناغلي جميل يوسفزې په خپل کتاب "مملکت يوسفزی- که قبائل" کښې ليکي:

"اتمان خیل کا جکاؤ مندر نامہ کی طرف زیادہ تھا۔ تحریک روشنائیہ مندر نامہ میں زیادہ مقبول تھی۔ اس اتمان خیل قبائل نے بھی اس تحریک کو خوش آمدید کہا تھا۔ بایزید انصاری خود ٹوٹی اتمان خیل گیا تھا۔ جلال الدین عرف جلالہ مندر نامے کے موقع غلاماں میں چند عرصہ مقیم رہا۔ یہاں وہ اپنے کھوئے ہوئے ساتھیوں کو اکٹھا کر کے ٹوٹی روانہ ہوا گویا ٹوٹی اس کی دوسری پناہ گاہ تھی یہ واقعات ۱۵۶۹ کے ہیں" ²⁰

ژباړه:

د اتمان خیلو لیوالتیا د مندر نامې پله زیاتہ وه. تحریک روشنائیہ په مندر نامہ کبې زیات مقبول وو. په دغه اتمان خیلو هم دغه تحریک ته هر کله وئیلے وو جلال الدین عرف جلالہ مندر نامہ موقع غلاماں کبې خه ورخې مقیم وو دلته نه هغه خپل ورک شوي ملکري یو کړل او ټوټی. ته روان شو کویا ټوټی. د دوي دویم د پناه ځای وه -

هم دغه سیمو ته شیخ خلیل گل عرف زمرے بابا د کاکاخیلو نفوذ په وخت کبې کوچ کړے وو بناغله سید سیاح الدین کاکاخیل د شیخ رحم کار تذکره کبې لیکي "شیخ خلیل گل بمعروف از مرے بابا آپ شیخ رحیم کار ہی کی حیات میں اس علاقہ اس علاقہ ٹوٹی علاقہ اتمان خیل (یاغستان) کی طرف تشریف لے گئے تھے" ²¹

دې ځای اتمان خیلو یوه غزا کبې د ملاکنډ پولیټیکل ایجنټ "لیزلے وبلئیم بیسټ عرف ډینک فرنکے هم وژلے وو په دغه حقله بناغله امجد علی اتمان خیل د

Leslie William Hazlitt Duncan Best, O.B.E M.C who was killed in action at Malakand Agency. Best (1896-1935) was a private secretary in Indian Civil Service. Recipient of "Order of the British Empire" and "Military Cross".

د معلوماتو په بنیاد د دغه فرینکی د قبر کوم چې کورا قبرستان کبې دے او نورو معلوماتو په حقله لیکي:

"ایک قبر ایک کہانی.. یہ قبر گورا قبرستان تہکال پشاور میں ملاکنڈ ایجنسی کے پولیٹیکل ایجنٹ میجر لیزلے ولیم ہزلٹ ڈکن بیسٹ کی ہے۔ جسے آگرہ گاؤں ملاکنڈ ایجنسی میں قبیلہ اتمان خیل کی ذیلی شاخ شمولوی کے خلاف مہم جوئی کے دوران اپنی جان سے ہاتھ ڈھونے پڑے۔"

--- مسٹر لیل۔ ڈبلیو۔ ایچ۔ ڈی بیسٹ (Mr L.W.H.D.Best (Leslie William Hazlet
(Duncan Best) انڈین سول سروسز ICS سے تھے اور 07-11-1933 سے 11-04-1935 تک)
اپنے موت کے دن تک) مالا کنڈا بیجنسی کے پولیٹیکل ایجنٹ رہے ہیں۔ موت سے 10 دن پہلے اُس وقت کے ولی
عہد ریاست سوات مرحوم و مغفور جہانزیب کو اپنے ساتھ پشاور سے لے کر سوات آرہے تھے کہ راستے میں ڈرنگی
کے اُس پار فقیر النگر اور نور سز کے درمیان لڑائی کی خبر ملی۔ مسٹر بیسٹ نے (یکم اپریل 1935) جہانزیب کو اپنے
اسسٹنٹ کے ساتھ کیا اور کہا کہ ان کو سوات تک پہنچائیں اور خود فقیر النگر کے خلاف لٹائی میں حصہ آگرہ چلے
گئے جہاں اُن کو حادثاتی طور پر مارا گیا۔

یاد رہے کہ مسٹر بیسٹ سابقہ چیف کمیشنر (1925) سر نارمن بولٹن کے داماد تھے۔ نارمن بولٹن کی
اکلوتی بیٹی تھی۔²²

لنډه دا چي د ملاکنډ اتمان خيلو لکه د نورو پستنو د وطن په خاوره ننگ کړي
دې خاورې اتمان خيلو کښې د عبدالطيف آفندي او رحمت شاه سايل غوندي خلک
پيدا کړي دا خاوره د تاريخ له رويه غني ده.

د ملاکنډ او باجوړ سره پيوست مومند ضلع کښې تحصيل امبار اتمان خيل او
تحصيل پړانگ غار اتمان خيل هم د اتمان خيلو سيمه ده چې په کښې بت خيل يا
بتکور اتمان خيل او زيرک اتمان خيلو نه علاوه نور ښاخونه ژوند کوي دغه سيمې ته
لمن يا دامان اتمان خيل وائي د ميک ميهن او ريمزي رپورټ ډير سوات او باجوړ
بشمول اتمان خيل او سمه رانيزی " ژباړن ډاکټر خالق زيار " دا خاوره دا خلک " کښې په
دغه اړوند ليکي:

" د اتمان خيلو د علاقې يوه وړه برخه د پېښور د ضلعي د انتظام لاندې ده. د
دې برخې مشرق ته ټوټی شمال اړخ ته يې تر بازارگي پوري د سوات سيند جنوبي
لوړه (Water Shed) د بازارگي نه ښکته مغرب خواته يې د سوات سيند بهيرې د دې
سيمې خلکو ته لمن يا دامان اتمان خيل وائي په دې علاقو کښې د ميشته کيدو نه
وراندې دې خلکو د لوند خور شاوخوا علاقې نيولې وه کومه چې اوس د پېښور په
ضلع کښې شامله ده."²³

لنډه دا چې د پړانگ غار او امبار او ورسره په مومند ضلع کښې اباد اتمان خیل محنتي او تاریخي خلک دي د پړانگ غار غزاګانې، د اشغر غزاګانې، ابازو، د میچنی او ناوې ډنډ په غزاګانو عبدالحليم اثر افغاني په خپل تصنيف "زمونږ مجاهدین" کښې او محمد شفي صابر په تاریخ صوبه سرحد کښې او ورسره نورو په تفصیل سره نقل کړي دي او داسې معلومېږي چې اثر افغاني دغه معلومات د بیلابیل د فرنکو رپورټونو، ټیلي ګرافو او نورو ریکارډونو نه رانقل کړي دي دلته تفصیلات د دې لیک تنگ چوکاټ کښې نقل کول ناممکن دي. سید احمد بریلوي یوه میاشت هم دغه پناه کښې د ملک لعل محمد پړانگ غاري سره تیره کړې وه. هم د دغه سیمو د امبار کمبټی اتمان خیل ملک میر باز او ملک حکیم خان د اتمان خیلو سر لښکر و او په کال ۱۹۰۶ کښې په شبقدر کښې په فرنکو بریدونه کړي و. هم دغسې مکرم خان، ملک حاجي وصلي خان اتمان خیل، ملک میمون خان اتمان خیل او نور... د دغه ځای نامتو خلک تیر شوي دي. د دې ځای خاوره تر نورو اتمان خیلو سیمو د کر کروندې په لحاظ شتمنه ده. په مجموعي ډول د اتمان خیلو د دغه ذکر شوي سیمو د معدنیاتو نه ډکي دي یواځې د برنگ د کرومایټ، نیپرائټ او ماربلو کانونه د ذکر وړ دي هم دغسې په دغه ذکر شوي سیمو کښې لرغوني اثار په لوي مقدار کښې موندلې شي په خصوصي توګه د کیمور لمنې او د خرکي، میاخان، سنګاو، پپیل، برمول او کوهي غرونه د دغه اثارو ډک دي. اتمان خیل فیور ډیموکریټیک خلک پاتي شوي دي دوي کښې خانان، نوابان نشته او هم د دیر، سوات، او باجوړ د خانانو، نوابونه د اغیز او اثر نه ازاد پاتي شوي دي. په دغه حقله ډاکټر خالق زیار دا خاوره دا خلک "کښې د حکومت نظام-د قبیلوي او عامو خلکو سره مربوط" د سرخط لاندې لیکي:

"په لومړي نظر کښې سړي ته دا حقیقت واضح شي چې په دي علاقه کښې د اقتدار څو منفرد شکلونه وجود لري چې د یو بل نه. نه یواځې دا چې د قبیلو په سوبه توپیر لري بلکښې د قبیلې په بیلابیلو برخو کښې هم فرق لري. د دیر خان د ناوګی خان حکمرانۍ شکل د بادشاهی او یا حتی مطلق العنانیت (autocracy) ته ورته ښکاري. د دیر او باجوړ د ورو خانانو د حکمرانۍ شکل د اشرافي نظام نمونې وړاندې کوي. په داسې حال کښې چې په ټول اتمان خیل کښې او د سوات په لویه برخه او زیاتره باجوړ کښې

سپيڇلے جمھوريت موجود دے . بيا هم د ژوري مطالعې په نتيجه کښې سرے دې حقيقت ته رسې "چې دا توپرونه خو هسې په ظاهري ډول ډېر ښکاري ولې په حقيقت کښې داسې نه دي همدغه د خلکو د خلکو سره مربوط جمھوري نظام په دې علاقه کښې موجود دے او په حقيقي شکل کښې دے ولې بيا ورباندې لږ غوندي اثر د ذکر شوو خو کسانو د حکومت (oligarcy) په مختلifo شکلونو کښې موجود دے"²⁴

وراندې په ليکي:

"د سوات بنيادي (اساسي) خانان په حقيقت کښې د بااثره ملکانو نه څه لږ لوړ مقام لري او ذاتي حيثيت يې د هغه اثر نه زيات نه وي کوم چې دوي ته د خپلې ډلې جرگے ورکوي. د ثاني د خانخيلو جرگه په آئيني ډول ډېر په کوتلي شکل کښې د حکومت ډله ايز نظام پيش کوي. کوم چې دوي ته د خپلې ډلې جرگه ورکوي نو داسې وئيلے شو چې په سوات کښې يو پاک جمھوري شکل موجود دے. هم دغه حال د سمه رانيزی او اتمانخيلو دے"²⁵

چونکه د اتمان خيلو منطقه يا وطن د لوړو غرونو او لوڅو څوکو په لمنو کښې جدا دي نو هم دغه لامل وو چې د دغه خلکو اغيز او اثر د دوي څخه لري پاتي شوي او لکه څنگه چې ذکر شوي څه لږ غوندي خلکو پوري په شخصي يا کوريني شکل کښې د دغه خلکو اثر پاتي شوي د باجوړ ښار نواب ناوکي خانان تر دې وخته د باجوړ رود يا سيند نه ديخوا اتمان خيلو منطقه کښې غرض نه دے لرلے ځکه چې د اتمان خيلو خپلمخني دښمنی هم ډېرې خطرناکښې او د پيرو پيرو پوري وي داسې دښمنی هم دوي خپلو کښې لرلې چې تر سلو کلونو نه هم زياته زمانه يې نيولي په دې حقله هم دغه رپورټ "دا خاوره دا خلک کښې ليک دي." د اتمان خيلو خلک د دير، سوات او باجوړ د خلکو په نسبت د بدل اخستلو په سلسله کښې زيات سخت دي او دښمنی يې ډېرې خطرناکښې وي"²⁶

هم دغه خبرې ښاغلي عبدالحي کاکړ د کال ۲۰۰۸ بي بي سي رپورټ "موجوده

آپريشن ميں باجوړ اہم کیوں؟" کښې کوي د دغه رپورټ څه حصه دلته نقل کوو:

"نولاکھ کی آبادی کے حامل باجوڑ ایجنسی میں دو بڑی اقوام رہتی ہیں جن میں سے ایک کو ترکھانی جبکہ دوسرے کو اتمان خیل کہا جاتا ہے ترکھانی قوم باجوڑ کی سات میں سے پانچ تحصیلوں ماموند، چمرکند، چہارمنگ، سالارزئی اور ناوگئی میں آباد ہے جسکی کل آبادی ایک اندازے کے مطابق پانچ لاکھ سے زائد بنتی ہے۔ طالبان کے زیادہ تر رہنماؤں اور کمانڈروں، جیسے کہ تحریک طالبان کے نائب امیر مولانا فقیر محمد، ترجمان مولوی عمر، ان کی قائم کردہ 'شرعی عدالتوں' کے سربراہ مفتی بشیر اور جیش اسلامی نامی تنظیم کے سربراہ ولی الرحمن، کا تعلق تحصیل ماموند سے بتایا جاتا ہے۔

ترکھانی قوم میں عسکریت پسندی کی بڑی وجہ ان کی سرحدوں کا افغانستان کے ساتھ متصل ہونا بتایا جاتا ہے جہاں پر گزشتہ اڑتیس سال سے جنگ جاری ہے جبکہ اسکے مقابلے میں دو تحصیلوں اتمان خیل اور تحصیل برنگ میں آباد اتمان خیل قوم آبادی تقریباً تین لاکھ سے زائد بنتی ہے۔ اس کی سرحدیں صوبہ سرحد کے ملاکنڈ اور ضلع دیر سے لگتی ہیں اور وہ ترکھانی قوم کے مقابلے میں افغانستان میں جاری جنگ کی تپش سے قدرے دور ہیں۔

خان اور ملک سسٹم کی مضبوطی ترکھانی قوم میں بڑھتی ہوئی شدت پسندی کی دوسری ممکنہ وجہ بتائی جاتی ہے۔ مقامی لوگوں کا کہنا ہے کہ یہاں کے خانوں اور ملکوں نے اپنی طاقت کو برقرار رکھنے کے لیے ماضی میں ایسے ہتھکنڈوں سے کام لیا ہے جسکی وجہ سے وہاں پر ایک کچلا ہوا طبقہ سامنے آیا جنہوں نے طالبان کی شکل میں ان مشران اور ملکوں کے خلاف ایسی کارروائیاں کی کہ انکی طاقت کمزور ہوگئی اور وہ علاقہ چھوڑنے پر مجبور ہو گئے۔ جبکہ اتمان خیل قوم میں خان اور ملک اتنے طاقتور نہیں ہیں بلکہ جرگہ ہی مساوی بنیادوں پر قبائلی معاملات چلاتا ہے۔ باجوڑ ایجنسی آبادی کے لحاظ سے سب سے بڑی اور انفراسٹرکچر کے حوالے سے سب سے ترقی یافتہ سمجھی جاتی ہے۔

ایک اور وجہ یہ بتائی جا رہی ہے کہ ترکھانی قوم میں قبائلی بدلہ لینے کا تصور اتمان خیل قوم کے مقابلے میں زیادہ مضبوط نہیں ہے۔ جب کبھی کوئی شخص قتل کرتا ہے تو ترکھانی قوم میں قاتل کو عام معافی دینے کا تصور موجود ہے جسکی وجہ سے کسی شخص کو جرم کرنے سے پہلے عام معافی کی امید ہوتی ہے اس لیے وہ اسے کرنے سے نہیں کتراتا۔

جبکہ اتمان خیل قوم کے بارے میں ایک ضرب المثل مشہور ہے کہ 'اتمان خیل قوم سے تعلق رکھنے والے شخص کی لاش قبر کی مٹی بھی ہضم نہیں کر سکتی ہے۔' یعنی چاہے وہاں لگ جائیں بدلہ ضرور لیا

جاتا ہے۔ اتما نخیل قوم سے تعلق رکھنے والے ایک اہلکار نے بتایا کہ جب وہ انیس سو ستر میں دسویں کے طالب علم تھے اس وقت ایک شخص نے قتل کیا اور آج اڑتیس سال بعد بھی درجنوں بار جرگہ لیجانے کے باوجود مقتول کے خاندان کے سربراہ انکار کرتے ہوئے کہتے ہیں ”میں کمزور ہوں اس لیے بدلہ نہیں لے سکا لیکن میں نے اپنے بچوں کو وصیت کی ہے کہ جب بھی وہ یہ سمجھیں کہ ان میں بدلہ لینے کی قوت آگئی سو وہ لے لیں۔“ اسی لیے لوگوں کا کہنا ہے کہ بدلے لینے کی اس سخت رسم کی وجہ سے اگر کوئی شخص طالبان کا حصہ بنتا بھی ہے تو کچھ کرنے سے قبل اس کے نتائج کے بارے میں ہزار بار سوچتا ہے“²⁷

د پور تہ بحث شخہ مونبر دی نتیجی تہ رسیرو چہ اتمان خیلو پہ ازاد حیثیت
ژوند دوامدار ساتلے دے ہم دغہ لامل وو چہ دوی چا تہ ٹیکس یا عائدات تاریخ کنہی
نه دي ورکړي Refort on Tribes of Dir swat and bajawar including
Utmankhel & Sam Ranizai ژباړن ډاکټر خالق زیار دا خاوره دا خلک کنہی د کټي
وتبي یا عائداتو نظام The Revenu system د سر خط لاندی لیکي:

"د کټي وتبي نظام په بیلا بیلو خایونو کنہی په بیل ډول دے د ټولني ټوله
زمکه په برخو مشتمله ده او د جدي حق په حساب مالکان لري د زمکي د ملکیت په
حواله په زمکه هیخ ټیکس نشته البته د قانون محمدي ص له رویه د پیداوار لسمه حصه
د عشر په ډول ورکوي.

عشر په دې ټوله علاقه کنہی رواج نه لري ډبرې قبیلې لکه اتمان خیل، د
سوات د سیند د چپی غاري او د کوز او بر سوات اکثری قبیلې او د سمه رانیزی خلک
هیچا ته عشر "ټیکس" نه ورکوي. بیا هم که چیرې مقامي خان دومره زورور وي چې د
عشر اخستلو توان لري نو خنی خلک عشر ورکوي د سوات د سیند د بنی غاري د دیر
او سوات قبیلې یا د دیر خان ته یا د هغوي مقرر کرو خانانو ته عشر ورکوي. د سوات د
سیند د بنی خاړو سواتو قبیلو د دې د پاره چې خاڼ د محاصل Revenue Collector
د موجودیت نه خاڼ خلاص کړي د دیر نواب سره معاهده کړي ده او د هغې مطابق
دوي د خیلو خانانو په لاس نواب ته په کال کنہی د عشر په خاڼ ټاکلي پیسې
ورکوي"²⁸

چونکه اتمان خیلو کنہی خانان او نوابان نشته کوم چې د مغل او فرنگ پیداوار
دي نو د سیمې لارې چارې، هجرے جرگے، د پستنو د تهذیبی شکل ملک په لاسو

کښې وي ولې اتمان خیلو کښې هره خیل خانه خیل خیل ملکانون لري نو د خیل خانو ستونزې دغه خلک حل کوي ولې د قامي ستونزو حل کولو د پاره د هرې خیل خانې نه د ملکانونو جرگه کيږي او په روايتي ډول په جرگو کښالې هوارېږي اتمان خیل جرگو ته احترام لري جرگه د قدر وړ ګڼي. اتمان خیلو کښې میلمه پالنه د نورو پښتنو په خیر لور مقام لري اتمان خیلو کښې چې څوک میلمه شي یا پناه واخلي دا خلک ترې ځانونه قربانوي د باجوړ مولانا خان زيب لیکوال "باجوړ د تاریخ په رڼا کښې" کتاب لیکونکي د بهادر شاه ظفر کاکاخیل کتاب لیکونکي "پښتانه د تاریخ په رڼا کښې مخ ۷۰۵-۷۹۶" په بنیاد د اتمان خیلو په دغه حقله یوه واقعه په دې رانقل کړي.

اتمانخېل او د میلمه ننگ

تېمور شاه چې د احمد شاه بابا ځوئي وو پینځه ځل ئې د هند په لور په کال 88. 85. 80. 79. 1774 کښې ئې لښکري لېږلې وې خو ځنې خوږونه او کمزورې داسې وې چې د احمد شاه بنوځښت پشا تلل هم دده د وخت نه پیل شو او په آخر کښې دده ځوئي شاه شجاع د سیهکانو او پیرنګیانو سره د څوکښې لپاره په لاس بو کولو هرڅه اوبائلل.

په کال 1779 کښې د تېمور شاه خلاف په کورنۍ کښې د مرګ بوه هڅه اوشوه مقصد ئې د تېمور په ځانې د احمد شاه بابا شپږم ځوئي، سکندر شاه، په تخت کښېنول وو. پدې کار کښې د ډېرو امیرانو ترڅنګ، فیض الله خان، د مېا عمر بابا ځوئي، صاحبزاده محمدي، او ملک ارسلا خان مومند، لاس لرلو. تېمور شاه د پېښور په بالاحصار کښې دېره وو د پنجاب په لور ئې د لښکرو تابا کوله فیض الله خان ته د اړیدو او شینوارو نه ده نوي پوځي ډلې جوړولو کار سپارل شوې وو خو هغه په چل بالا حصار ته د لښکر سره ننوتو چې په ظاهره نوې دسته پېش کول ئې مقصد وو خو په پټه ئې تېمور شاه د منځه وړل غوښتل. پوځ چې قلا ته ننوتو تېمور شاه چې بو دم دومره خلک اولیدل نو پوهه شو چې لوبه بدل ده شاهي پوځ په میدان کښې آرام کولو دې د قلا دویم چمت ته په منډه اوختو او خپل پوځ ته ئې د جګړې غږ اوکړو. شاهي پوځ زر په جګړه شو حالت ئې قابو کړه فیض الله خان سره د ځوئي اونیول شو او د تېمور شاه په حکم سمدستي اووژل شو. صاحبزاده محمدي ته د پلار او کورنۍ د لوړې روحاني مرتبې په وجه څه اونه وائل شو بل مهم سړي ملک ارسلا خان مومند په تېښته

کښې برېالې شو او د مومندو په غرونو د اتمانخېلو سيمې ته ئې د پناه هڅه اوکړه. کله چې ملک ارسلا خان د اتمانخېلو اول کلي ته اورسېدو نو د کلي مشرانو پېژاندو چې د باچا د برې راتېستېدلې. مشرانو ورته په منت اووئيل چې تا خپل کلي ته نه شو پرېښودې ځکه چې که ته رالې نو بيا ته زمونږ مېلمه شوې او د پښتون ولې د آئين لاندې ستا ساتنه په مونږ پرض کيږي مهرباني اوکه مونږ د تېمور شاه سره مه په لانجه کوه. ملک ارسلا خان د مشرانو سره په خبرو وو خو بل لوري خپلو خلکو ته پته اشاره کړې وه چې کډه مې په بله لار کلي ته نېاسې هغې د ارسلا خان کډه کلي ته په بله لار نه باسله. چې د کلي مشران د ارسلا خان د کډې نه خبر شو نو بوبل ته ئې اووئيل چې دا سړي خو اوس زمونږ مېلمه شو او اوس خو په مونږ د مېلمه ساتنه لازم ده ټوله قبيله ورله راغله وائل ته اوس زمونږ مېلمه ئې او ښه ډاډه راسره اوسه. تېمور شاه چې کله د ارسلا خان په نيولو کښې ناکام شو او ددې نه خبر شو چې اتمانخېلو پناه ورکړې نو د زور په ځانې د چل نه کار واخيست. څه وخت پس ئې په ارسلا خان پسې جرگه اوليرله قرآن کریم ورله ورکړي وو او د قرآن په يو پاڼه ئې هغه ته معافي هم ليکلې وه او خپل شاهي مهر ئې هم پې لړولې وو. ارسلا خان چې کله دا معافي نامه اوليده نو ډاډه شو په تېمور شاه ئې اتيار اوکړو او د اتمانخېلو سره د مشورې نه پس پېښور ته راستون شو او ځان ئې باچا ته حواله کړو خو تېمور شاه بې اتياري اوکړه او هم په هغه ورځ ئې ملک ارسلا خان مومند اووئلو. د تېمور شاه دا کار د پښتو او اسلام نه بو غورزېدلې کار وو د قران او لوظ دپاسه د بو پښتون مشر وژل ډېر بېخونده کار وو پښتانه پدې کار سخت خفه وو چې په نتيجه کښې تر اوسه تېمور شاه په تاريخ کښې سپک او بې پښتو باديري چې تر دې پورې پښتانه وائي چې ده له پښتو هم نه ورتله حالانکه په پښتو پوهيدو شعرونه ئې هم په پښتو کښې وائي خو بو ښځه ئې پارسي بانه وه او د ايران اثر پې ډېر وو خو په پښتو کښې د پښتون باچا په ځانې په پارسي بان باچا ياديري²⁹

د اتمان خيلو د هجرت چې دوي د ټانک ګومل بيا کابل نه دې خپلو منطوقو ته راغلي د تاريخ له رويه مبهم دي دغه د اتمان خيلو د مهاجرت او هجرت کيسې حيات محمد خان په حيات افغاني کښې بهادر شاه ظفر کاکاخيل پښتانه د تاريخ په رڼا کښې محقق عبدالطيف طالبي په پښتني قبيلې کښې عبدالروف بينوا په پښتونستان کښې لطيف ياد په پښتني قبيلې ويښني کښې اولف کيرو دې پتهانز کښې قاضي عطاالله د پښتو تاريخ کښې خان روشن خان په سرگزشت يوسفزی کښې پير معظم شاه په تواريخ حافظ رحمت

خاني کبسي الله بخش يوسفزی په تاريخ يوسفزی پتهان کبسي زرداد خان په صولت افغاني کبسي پروفيسير ډرون په the history of afghan کبسي سراج احمد علوي په تاريخ پښتون کبسي او ورسره نورو په تسلسل سره راويت در راويت نقل کړي دي ولې په دغه ضيف روايتونو چا هم غور نه دے کړے حالانکه چې اتمان خيلو ته داسي کومه ضرورت پيښ شو چې د ټانگ کومل څخه کابل ته لاړ بيا تيراه ته لاړل او بيا دلته راغلل؟ حال دا دي چې اتمان خيل هم د دې خاوري اصلي او لرغوني خلک دي نه خو دغه وخت د دوي نسلي ربط د نورو قبيلو سره وو او نه څه سياسي، معاشي يا مذهبي اتحاد بيا دا کومه تاريخي نکته معقول کيدے شي چې اتمان خيل په شان لويه قبيله په هجرت مجبور شول؟

زما په خيال دغه هجرتونه په جزوي توگه شوي دي د کلهم قبيلې د هجرت روايتونه په تاريخي تادونه دې ولاړ او نه څه استنادي، تاريخي او منطقي حيثيت لري. په دغه حقله د شير علي خان بنوچي کتاب "پښتونون کي تاريخ اور شجرے" ترتيب او تدوين کونکي ډاکټر نصرالله جان وزير د اتمان خيلو تاريخ په فټ نوټس کبسي ليکي:

"قوم يوسفزی مرزا الغ بيگ کے زمانے میں کابل سے ننگرہار کے راستے وادي پيشاور اور سوات میں آکر اباد اور بعد میں قابض ہوئے لیکن قوم اتمان خيل کا ټانگ اور گومل کي پہاڑوں سے اٹھ کر آنا کوئی منطق نہیں بتا يوسفزی نوټي، شورا بک قندھار سے ہوتے ہوئے مرزا الغ بيگ کو کابل کي تخت فراہم کرنے میں معاونت دیں چکے تھے اب یہ کس طرح فرض کیا جاسکتا ہے کہ اتمان خيل قبيلہ ټانگ اور گومل سے اٹھے اور پشاور میں اپنے ہم نژاد کرلانی کے خلاف لڑنے کو آئے نہ تو یہ مقدس جہاد تھی نہ اس میں دینی جذبہ کار فرما تھانہ یہ مقدس جہاد تھی اور نہ کل افغان قوم کي دفاعي جنگ تھی یہ ایک منگھڑت مفروضہ ہے جو بنا کي تحقيق کے ہر کوئی آگے کو بڑھا رہا ہے میري دانست میں یہ قبيلہ کرلان کے دوسروں قبيلوں کے ساتھ یہاں پر مقیم تھی دلازا کوں اور يوسفزیوں کي چپقلش میں انہوں نے دلازا کو کي ساتھ دینے کي بجائے خاموشي اختیار کي ہوگی یا يوسفزی کا ساتھ دے کر اپنے کرلانیوں کے خلاف لڑے. اس طرح سوات کے وہ قبيلے جو يوسفزیوں کے ساتھ لڑائی لڑائیوں میں کمزور پڑ گئے تھے اور علاقہ ہزارہ یا اباسین کے پار چلے گئے ان میں سے بعض کرلان اور دیگر افغان قبيلے ہیں جو اب ہزارہ میں آباد ہیں. اس طرح سوات کے قدیم قبيلوں میں سے کرلانی قبيلے یہاں مقیم تھے. تاہم اس میں مزید تحقيق درکار ہیں مستقبل کے مورخین کو یہ بھی دیکھنا ہوگا کہ وادي سوات کا پورا علاقہ

اور ہزارہ کے علاقے پر کرلانیوں کا اثر و سوج کب سے تھا۔ کیونکہ یوسفزی اور خانی خیل قبیلوں کی آمد یہاں بعد کی بات ہے لہذا ازروئے منطق یہ بات قرین قیاس ہے کہ کرلانیوں کا مسکن کوہ سلیمان سے جانب شرق کو وادی سوات اور ہزارہ تک تھی ہیر وڈوٹس اور بطلیموس نے اباسین کے اطراف میں آباد اقوام کی جسمانی ساخت اور حلیہ بیان کیا ہے وہ کرلانیوں کی قد و قامت اور شکل و صورت اور ان کی اس خطے میں اب تک کی موجودگی پر دلالت کرتی ہے۔ غرض یہ کہ نہ تو اتمان خیل یوسفزیوں کے ساتھ یہاں ہو کر آئے تھے اور نہ یہ علاقہ ٹانک اور گومل سے اٹھ کر یوسفزیوں کے ساتھ شریک شرم و ننگ تھے³⁰

ژباړه:

د میرزا الغ بیگ په وخت کښې د یوسفزیو قبیلہ له کابل څخه د پښور او سوات د دښتو له لارې ننګرهار ته راغله اباد او وروسته قابض شول، خو د اتمان خیلو قبیلہ د ټانک او گومل له غرونو څخه را پورته کښېدل منطقي نه دي. یوسفزی نوشکي شورابک له میرزا البیگ سره د کندهار له لارې د کابل د تخت په برابرولو کښې مرسته کړې وه. فرض کړو چې د اتمان خیلو قوم له ټانک او گومل څخه راپاڅېدلي او پښور ته راغلي او د خپلو همکارانو کرلانو پر وړاندې جنګېدلي، نه خو دا سپېڅلي جهاد وو نه د افغان ولس د دفاع جګړه زما په خیال به دوي د دلزاکو دملاټر پر ځانته به یې چوپه خوله پاتي شوي وي او یا به یې د یوسفزیو ملاټر کړي وي او د کرلانیانو پر ضد به یې جګړه کړي وي.

په دې توګه د سوات هغه قومونه چې د یوسفزیو سره په جګړو کښې کمزوري شوي او د هزاره او یا اباسین سیمې ته تللي، یو شمېر یې کرلان او نور افغاني قومونه دي چې اوس په هزاره ګانو کښې مېشت دي. په دې توګه د سوات له لرغونو قبیلو څخه یو، کرلاني قبیلے دلته اوسېدلي. خو په دې اړه لایاتو څېړنو ته اړتیا ده، راتلونکي مورخین به دا هم وګوري چې کله کرلانیانو د سوات دره او هزاره پر ټوله سیمه اغېزه درلوده. ځکه چې دلته د یوسفزو او خانې خیلو قومونو راتلل وروسته خبره ده، نو له منطقي پلوه داسې انګېرل کښېږي چې د کرلانیانو د اوسېدو ځانته د سلیمان له غره څخه په ختیځ کښې د سوات تر دره او هزاره ګانو پورې و،

هیرودتس او بطليموس چې د اباسين په اطرافو کښې د کوم قومونو فزيکي جوړښت او جسماني حليې بيان کړي دي، دغه د کرلانو د قدو قامت او شکل و صورت په بڼه او تر اوسه پورې په دې سيمه کښې د دوي شتون باندې دلالت کوي. علت يې دا دي چې نه اتمان خيل له يوسفزيو سره دلته راغلي و او نه له ټانک او کومل علاقې څخه راغلي او د يوسفزيو سره په ننګ او شرم کښې شريک وو.

لنډه دا چې دغه د هجرتو راويتونه د قبيلو په اړه د بيا بيا او نوې څېړنو او ليکنو محتاجه دي هغه نامعقول روايات به راتلونکښې مورخين رد کوي کوم چې په دوديزه توګه بغير د څه استناده نقل شوي.

د اتمان خيلو تر نورو پښتنو د پتمنو او تاريخي يوسفزيو، روغانو، تاجکو، رودبارو، خټکو ترکلانو، صافو، خټکو، کجرو، ساداتو، مشوانو، شلمانو، مومندو، دلازاکو، سواتو، وردګو اخون خيلو او نورو... سره نژدې تعلقات او د ميني او وينې رشتې دي ځکه چې دا خلک په جغرافيايې لحاظ سره يو بل ته نژدې دي او په يوه منطقه کښې ژوند کوي. هم دې خلکو د يو بل شمله اوچته کړي هم دې په يو بل ننګونه کړي هم دې خلکو د پښتون وطن وحدت ټينګار ته ملا تړلي دغه ټولې پښتني قبيلې د قدر وړ او تاريخي حيثت لري. اتمان خيل که څه هم د پښتون ناګنلي قبيله ده ولې دوي د پښتو او پښتنو روايات تر دې دمه ژوندي ساتلي دي. زه د اتمان خيلو د شجرونه وړاندي د بهرام خان د ذوي ليونې فلسفي د غني خان بابا د نظم "اووه کلونه" په شعرونو کوم چې يې د هرې پور په جيل کښې ليکلي وو تمامووم.

"يم	پيدا	د	اشنغره
خو	په	فکر	اتمان خيل
يوه	کړه	ورانه	ويچاره
غوندي	زانه	د	دې سيل ³¹

د اتمان خیلو شجرے:

اتمان خیل په لویه کچه اته طایفو/بناخونو یعنی د نامعلوم اتمان بابا اته بچي شمیرل کیږي یا داسې ویل شو چې اتمان خیل اته پلاره دي. د اتمان خیلو شجري لکه د نورو پښتنو په تاریخي بنیادونو نه ولاړي ولې د نزدې وختونو څیرنکارو په دغه لړ کښې یو څه د قدر وړ او حقایقو ته نزدې هڅه کړي ده په دغه کښې ملیټري رپورټ ۱۹۰۶، تراشلي ټکي مصنف د انور نگر، د تلاش باندې کې د سیاسي او سماجي شخصیت شیر محمد لالا، د تیمرګري شیخانوسره تعلق لرونکي ایم فل سکالر سلمان جبار اتمان خیل او د باجوړ ایم فل سکالر حسین احمد او د امبار مولانا رحمان الله رحمانی صیب ناچاپه د اتمان خیلو شجرو، تاریخي اثارو نتیجه په لاندې ډول سر ته رسې دغه شجره د ټول تاریخي کتابونو او زمینی حقایقو نچور د.

۱ مندل اتمان خیل Mandal utmankhel

۲ دخله لاندې لویې خانګې Dakhla sub section big

i Shamozaai utmankhel شموډي یا شموډی- اتمان خیل

ii Sanizai or Sanizi utmankhel سانيزي یا سنيزی- اتمان خیل

۳- کراني لاندې لوي بناخ اصیل اتمان خیل

۴-

۵- بيمري یا بهمري اتمان خیل Bimmari or Behmari utmankhel

۶- ګوري اتمان خیل Gwari utmankhel

۷- بت کور یا بت خیل اتمان خیل Butkor or Butkhel utmankhel

۸- سمیل زي یا اسماعیل زی- اتمان خیل لویې خانګې Samelzi or ismaelzai

utmankhel big sections

i peghozai or Peghozi utmankhel پیغزی- یا پیغوډي اتمان خیل

ii Takwar utamnkhel ټاکور اتمان خیل

iii Mandan utmankhel مندن اتمان خیل

Astanadar utmankhel iv استاندار اتمان خيل

(۱) د ماندل اتمان خيلو خانگي

Sections or Genealogical Chart of Mandal utmankhel

1 کيدو خيل

2 کميل خيل

د کيدو خيل بناخونه

1 رسول خيل

2 جوگي خيل

3 داڤر خيل

د رسول خيل بناخونه

1 راجه خيل

2 مامت خيل

3 نجيم خيل

4 حقداد خيل

5. شيخ خيل

د جوگي خيل بناخونه

1 جلال خيل

2 نيخان خيل

3 تيمر خيل

4 گل شير خيل

د داڤر خيل شاخونه

1 ميروال

2 براولي

3 گوډ خيل

د کميل خيل شاخونه

- 1 ماليزي
- 2 سوارې خيل
- 3 مته خيل

د ماليزي بناخونه

- 1 کنډه خيل
- 2 امت خيل
- 3 اوراخيل

د سوارې کور بناخونه

- 1 نرت خيل
- 2 ميوي خيل
- 3 اصل خيل
- 4 بابو خيل

د مته کور بناخونه

- 1 گاسي خيل
- 2 طالب بيگ کور
- 3 مستجاب خيل
- 4 علم دين خيل
- 5 قاضي خيل
- 6 ونډي خيل
- 7 حيات خيل
- 8 زوبیده خيل

د طالب بېگ کور شيخان ياده دي وي د تور بابا شيخان دي

1رحيم خيل

2.رفيق خيل

3.عنايت خيل

4.حميد خيل

5.داد خيل

(۲)دخله

شموډۍ اتمان خيل سيکشنز Shamoza'i utamnkhel Sections or Genealogical Chart

شموډۍ کښې څلور لويې خانکي دي

1سرکاني خيل sarkani khel

2سرنې خيل Sarni khel

3عمر خيل Umer khel

4پاينده خيل Paimda khel

د سرکاني خيلو بناخونه.

د اتمان خيل - شموډي - سرکاني خيل خانکي شجره!!

۱ سرکاني خيل

۲ سليمان خيل

د سليمان خيلو لاندي بناخونه Sub section

۱.-پيل خيل

۲.میرا خان خیل

۳.اصلت خیل

۴.عجم خیل

۵.زمان خیل

ب--سمیل خیل

۱.شاه وس خیل

۲.محمد خیل

۳.سلطان علي خیل

۴.ازاد خیل

ج-عیسی خیل

۱.خان داد خیل

۲.باقي خیل

۳.زیبا خیل

د-عزیز خیل

2سرنی خیل Sarnikhel سرنی په دوه خیلونو کښې ویش دي ۱-اباخیل ۲-بلوخیل

۱-د اباخیلو شاخونه

1طاوس خیل

بیا دا دوه ښاخونه لري هارون خیل او دنیا خیل ۲اودال خیل - دوي کښې تالي خیل

او اباخیل راځي

3کرم خیل کښې برم خیل او میرے کور سیکشنز دي.

۲-د بلوخیل اتمان خیلو شاخونه

دې کښې حسن خيل، نورمحمد کور، سرگړے کور، علي محمد کور، ايدر خيل او زيد کور خيلونه دي چې بيا په نورو ورو ورو لکه زيد کور بيا په قمبر خيل، بلو خيل، علي بے خيل، وغيره کښې ويش دي بيا مزید قمبر خيل کښې هاشم خيل او بلو خيل کښې ايدر خيل سيکشنز دي.

هم دغه ډول

۳- علي بے خيل هم د غازي خيل، مومند خيل او ميذوب خيل ښاخونه لري.

3- عمر خيل اتمان خيل Umarkhel utmankhel عمر خيل په دوه لويو څانگو او بيا ورو ورو څانگو کښې ويش دي.

۱- پيرو خيل ۲- سيد علي خيل

۱ د پيرو خيل ښاخونه دا هم درې ښاخونه لري

1 شهباز کور.. دې کښې بيا حسن خيل، سهاک، کرم خيل، مليز خيل، بازار خيل، يارخان خيل، شات خيل، بوستان خيل ځانله ځانله څانگي دي

2 خوشحال کور دې خيل کښې نديم کور، بوکي کور، راجه کور، مادم خيل، ميردين کور، ميني کور، نورا خيل، لنډا خيل، اردو خيل،

3 مرچي خيل، دې کښې بونير خيل، مالت خيل، جنجال خيل، لنکي خيل، کټويي، بهادر خيل، خان خيل، او ماير خيل وغيره دننه څانگي دي.

۲ سيد علي خيل يا سيدال کور په دوه څانگو کښې ويشت دي

1 مادم خيل دې خيل کښې دننه بيا نور خيلونه د اکبر خيل، سيد خيل، مزرا کور، رالپوري، جوشان خيل، جميل خيل، شاجي خيل وغيره په نوم دي

2 سليمان خيل يا سليمان کور کښې دننه بيا گوري کور، شامير کور، نظر کور، اکبر خيل، شينکيبي خيل، واصل خيل وغيره څانگي شامل دي. هم دغه ډول

واصل خيل بيا مزید خيل خانپو کښې ویش دي چې په کښې بنگي خيل ، ولي خيل ، نظر خيل شامل دي. بنگي خيل بيا کمال خيل په نوم خيل لري او نظر خيل بيا د جميل خيل په نوم ځانگه لري.

4 شموذۍ پاينده خيل Shamozaï Paindakhel

دا خيل خانه پت څلورو سيکشنو کښې ویش ده چې تفصيل يې دا ډول دي

- ۱- شهباز خيل دې سب سيکشن علي بے خيل او خان کور دي
- ۲- مني خيل دې سب سيکشن اسرت خيل ، حسن خيل او حسن کور دي.
- ۳- سلیماني خيل دې کښې سب سيکشن زيکاني خيل ، الياس خيل ، راجه کور، ابراهيم خيل او خواجه کور دي.

- ۴- بادو خيل دې کښې سب سيکشن ولي داد خيل ، هندو خيل او جلال خيل دي.

دخله ii سانيزي يا سنيزي اتمان خيلو ځانگي

Sections or Genealogical chart of Sanizai utmankhel دا په درې سيکشنو يا خيل خانو کښې ویش دي.

- ۱- کوټا خيل دې کښې احمد خيل ، کوټا خيل ، امت خيل ، رسول خان خيل ، خواجه خيل ، وريازي سب سيکشن دي.

- ۲- دولت خيل دې کښې د عزيز خيل ، دوري خيل ، نازو خان خيل ، ملاخيل ، شاه خان خيل او بټي خيل سب سيکشن دي.

- ۳- ملاخيل دې ميرزا خيل ، شيخ خيل او جانا خيل سب سيکشن دي او دغه بيا مزید ویش دي.

(۳) د کراني - اصیل اتمان خیلو شجره The Genealogy Of karani Asil

:utmankhel

اصیل په دوه لویو څانگو کېنې ویش دي

1 اصیل بادو خیل

2 اصیل بلوخیل

1د اصیل بادوخیل څانګې:

۱ واړه خیل دې کېنې سب سیکشن اصلت خیل، وریاخیل، سهاک زي وغیره دي.

۲ څمارخیل دې کېنې سب سیکشن کېد خیل، پاینده خیل مدک خیل او سلطان خیل او نور راځي.

هم دغه کېد خیل بیا مزید سب سیکشن یعنی لاندې څانګې د دیني خیل، ابراهیم خیل، عمرخان کور، ساولي خیل لري هم دغه ډول دیني خیل مزید سب سیکشن د شینو خیل، مغل خیل، دینګان خیل، بای خیل په نوم لري.

هم دغه شان مدک خیل هم لاندې ښاخونه د شاري خیل، ماتي خیل، فرش خیل، انعام خیل، دادوخیل، شهزاد خیل، اوپارچی خیلولري.
2 اصیل بلوخیل

۱-صیب دین خیل

۲-عمر خیل

۳-ترغاو خیل

۴-صدهک خیل دې خیل کېنې سب سیکشن پاسوان خیل، ناشه خیل، همت خیل، میکان خیل لاندې څانګې دي.

۵-دیني خیل دې کېنې بیا واړه خیل دننه سب سیکشن دي چې دغه بیا په ۱-بډی خیل

۲- اني خيل

۳- فتح خيل

خانگي لري

۳- پاينده خيل دې کښې

۱- ادم خيل، بنادي

۲- رضا خيل

۳- شريف خيل

۴- کاني خيل

۵- مابت خيل

۴- باي خيل

۷- دلخه خيل

وغيره شتون لري.

۴- سلطان خيل دې کښې

۱- تاج بيگ خيل

۲- راج بيگ خيل

۳- ولو بيگ خيل

۴- ماربيگ

۵- دارے

۶- شاه خان خيل

۷- چورے

۸- ظفر خيل او نور شته.

تاج بيگ کنبې بيا مزید سب سیکش یونس خیل ، امان خیل او خرم خیل دي.

(۴)همري

The Genealogical Chart of Hamri utmankhel دې سیکشن کنبې دوه

لويې طائفي دي يو 1- عليزي يا علي زي اتمان خیل او 2- دويم متکي اتمان خیل نومبري.

1متکي اتمان خیل Mattakai utmankhel gebealogical chart

۱ توري خیل

۲ اتمان زي

د توري خیل خانکي

۱ ولي داد خیل

۲ برمکي خیل

۳ سواتي خیل

۵ اتمان زي يا اتمان زي تېر خانکي

۱ شاه عالم خیل

۲ جبه خیل

جورټ خیل

۳ حسن خیل

۴ حاجي خیل

۵ علي خیل

۶ شاد خیل

۷ رينجابت خيل

۸ اسرت خيل

۹ اورمت خيل

۱۰ ملاخيل

دغه بيا مزيد سب سيڪشن لري.

2 عليزي يا اليزي اتمان خيل utmankhel Alizai

عليزي اتمان خيل په څلورو لويو خانکو کې ویش دي
1- مامونزی- Mahunuzai

د ادیزی- خانکي

۱- دري خيل

۲- شاهي خيل

۳- علي خيل دي

۴- محبوب خيل

۵- خنجر خيل

۶- شاه زمان خيل

۷- مولا خيل

۸- انگر خيل دي

2- ايسوزی- Isozai

۱- خلي خيل

۲- سارنگ خيل

۳- سواتي خيل

۴- مغل خيل

۵- جوکنڙ خيل

۱- امانت خيل

۶- مامد خيل

۷- عدم خيل

۸- ارونک خيل

هباي خان خيل چي په کښي شاذرين خيل ، کلکي وغيره شته.

3- ادريزي-Adrizai

دې کښي زيږک اتمان خيل چي بيا دغه په په دوه برخو کښي ويش دي دغه

زيږک زياته برخه امار پړانک کښي اباد دي.

۱- سپين زيږک

۲- سره زيږک

4- مرچوزي- Marchozai دې کښي

۱- کرم خيل

۲- رام خيل

۳- خيچجي

۴- چمياري خيل

۵- لوچه خيل

۶- کرمايي خيل

۷- باراني خيل

۸- امرو خیل

۹- حبیب خیل

۱۰- میروس خیل

(۵) بیمری با بیهمری اتمان خیلو شجره
The Genealogical Chart of behmari or bimmari utmankhel

بیهمری یا بیمری په درې لویو طایفو کښې ویش دي خړکي، میاخان،
پپیل، کوهي، برمول، سنکاو د دوي سيمي دي یوه شمیره دیر او نورو کښې هم اباد
دي

1- اسماعیل خیل

2- سه صده

3- دعوت خیل

د (1 اسماعیل خیل بن بهمری) شاخونه

1 پاینده خیل

2- هیبت خیل

3- عمرخان خیل

د (1 پانیده خیل بن اسماعیل) شاخونه

1 اون کور

2 همزه کور

3 خلی کور

د (2 هیبت خیل بن اسماعیل) شاخونه

1 دولت خیل

2 شیخا خیل

3 ولي خيل

د)3 عمر خان خيل بن اسمعيل شاخونه

1 يار علي خيل

2 شيخان خيل

د)1 يار علي خيل شاخونه

1 بهرام خيل

2 رسول خيل

3 تيراوي خيل

د)2 شيخ خان خيل خيل شاخونه

1 شيخ علي كور

2 خان كور

د)2 سه صده بن بهمري، شاخونه

1 دله زاك

2 تورزئ

3 غزت زئ

د)1 دله زاك وصلي دي، شاخونه

1 مومن خيل

2 شريف خيل

3 گل داد خيل

4 صواتي كور هم وصلي دي

د)2 تورزئ، شاخونه

عجب خيل 1

اباخيل 2

صابي خيل 3

شابي خيل 4

محب خيل 5

حيا خيل 6

د(3 ايزب زئ) شاخونه

هارون خيل 1

رئيس خيل 2

طاوس خيل 3

انيس خيل 4

منصور خيل 5

چنگا خيل 6

د(3 دعوت خيل بن بهمري) شاخونه

عمياره خيل 1

مهتر خيل 2

برصي خيل 3

د(1 عمياره خيل بن دعوت) شاخونه

مسكين خيل 1

پاچو خيل 2

3 مير هوس خيل

د(1 مسكين بن عمياره خيل) شاخونه

1 کتي کور

2 سلطان کور

3 زکوڙ کور

د(2 پاچو خيل بن عمياره خيل) شاخونه

1 صلا خان کور

2 الي خيل

3 ان ڏن کور

د(3 مير هوس بن عمياره خيل) شاخونه

1 ربو خيل

2 محمد خان کور

3 زين خان کور

د(2 مهتر خيل بن دعوت خيل) شاخونه

1 عباس خيل

2 باگي خيل

3 بانوزي

د(1 عباس خيل بن مهتر خيل) شاخونه

1 بوخان خيل

2 دور خيل

3 فتح خيل

د) 2 باگي خيل بن مهتر خيل، شاخونه

1 جان بيگ کور

2 حيات خيل

3 پولاد خيل

د) 3 بانوزي بن مهتر خيل، شاخونه

1 فقير خيل

2 ملوک خيل

د) 3 برصي خيل بن دعوت خيل، شاخونه

1 دولت خيل

2 ميري خيل

د) 1 دولت خيل، شاخونه

1 طاوس خيل

2 دار خيل

3 جوگي خيل

4 اخري خيل

5 جلال خيل

د) 2 ميري خيل، شاخونه

1 پائند خيل

2 پارو خيل

3 سليم خان کور

٦) کوري اتمان خيلو شجره جرده شجره
The Genealogical Chart of Gwari utmankhelo

ګوري په دوه لويو ټايفو کېن وپشل شوي دي. رومي ټايفو کېنې وپش دي

۱- مته خيل

مته خيل بيا په اووه لويو ټايفو کېن وپشل شوي

1- شينکېنې خيل

2- رنراخيل

3- رضا خيل

4- صابي خيل

5- دوري خيل

6- فولاد خيل

7- شوخيل

دويمه

۲- حلال خيل

هلال خيل شپږ سيکشن لري

1- کرم خيل

2- حمزلا خيل

3- لوغر خيل

4- عمر خيل

5- تری خيل

6- باټو خيل

(۷) بټ کور يا بټ خيل اتمان خيلو شجره The Genealogical Chart Butkhel

utmankhel

بټ خيل په درې لويو خانكو كښې وېش دي

1- موسي خيل

2- مامد خيل

3- عمر خيل

دغه مزید سب سيکشن کښې وېش دي

1- موسي خيل

۱- نظر خيل

۲- يار خان خيل

۳- مير خيل

دغه نظر خيل بيا په لاندي خانكو كښې مزید وېش دي

۱- سعادت خيل دې بيا مزید وحدت خيل، علي جان کور، امان خيل،

باري خيل خانکي دي. او داسي علي جان کور هم بيا نور د مرور خيل امان خيل خانکي لري

۲- عزت خيل

۳- قدر خيل

۴- دوري کور

2- مامد خيل

مامد خيلو کښې

۱- ادم خيل

۲- معرور خيل

۳- شاتي خيل

څانگي دي دغه بيا نور واړه خيلونه لري.

۱- ادم خيل

ولي بيگ خيل دا بيا کاکاکور، فاضل کور، اني کور، پراند، وراکور شاخونه لري. بازید خيل دې پاينده کور تنزرے کور، خيدوخيل څانگي دي عيسي خيل

۲- معرور خيل

لجر خيل

جانگير خيل

دربار خيل

سيدالله کور

زید کور

نوائې کور

۲- شاتي خيل

معرخيل

سادرخيل دې کسې مني خيل او لالو خيل وغيره دي. خوروندوي دې بيل بيل کور او زينا کور وغيره دي.

(3) عمرخيل بت خيل

۱- بني خيل

۲- اکوخيل

۳- خان خيل

۴- انگرخيل

دا هم نور متفرق شاخونه لري

۱- بني خيل

۱- نماي خيل دې کښې اول

چنه کور چې بيا

حمزه کور

شادت کور دي

او دويم سيدخان خيل چې په کښې

شيخ کور

روستم کور

ميرسلا کور

نويې کور

هجم کور دي

ب- جوگي خيل

خودي کور

محمد بيگ کور

کران کور تنزري کور دي

ج- صالح خيل دې مسل کور مبيت کور مکي کور دي.

۲- اکو خيل دې کښې

ميضح کور

الله خان کور

الو کور

بداله کور

مرجتي کور

پيرلي کور

ملي زي کور دي

۲- خان خيل دا يوسب سيکشن لري شريف خيل

۴- انگرخيل دې کبني

سونري خيل

پرانگيان

شموزيان

مامي کور شامل دي

(۸) سميل زي يا اسماعيل زي The Genealogical Chart of ismaelzai

utmankhel

دا يوه لويه طايفه ده د اتمان خيلو چې په څلورو نورو لويو طايفو کبني ويش دي البته د دوي تعداد زياتر د خپل ټاټوبي نه بهر دي او نورو سيمو کبني خواره واره ژوند کوي. استاندار دې کبني يوه مذهبي طايفه ده چې د قدر وړ نظر ورته ټولو اتمان خيلو کبني کوالاي شي. دې طايفه کبني ټاکور، پيغوزي، استاندار او مندن شامل دي

۱- ټاکور اتمان خيلو شجره: The Genealogical Chart of Takwar utmankhel :

دوي هم متفرق خانگي لري

۱ سوري خيل

۲ فرمان خيل

۳ مبارک خيل

سادې خيل	۴
بوډي خيل	۵
گومبل	۶
دولت خيل	۷
شالې يا شاه علي خيل	۸
نعمت خيل	۱۰
شاف خيل	۱۱
تورکي خيل	۱۲
نچه خيل	۱۳
چالي خيل	۱۴
لډر خيل	۱۵
اينزه خيل	۱۶
ملا خيل	۱۷
بهرام خيل	۱۸
جمادي خيل	۱۹
لالو خيل	۲۰

The Genealogical Chart of Takwar پيغوزي اتمان خيلوشجره -۲

utmankhel

The Genealogical Chart of peghozai utmankhel

سرابدال خيل -۱

دوستا خيل -۲

- ۱- سرابدال خیل دې کښې رنزي خیل او بیا رنزي خیل په
- ۱- کډي خیل
- ۲- خوازه خیل کښې ویش دي
- ۱- کډي خیلو کښې بیا مزید اچک خیل سیکشن دي او
- ۲- او خوازي خیل کښې پیر خیل
- ۲- دوستا خیل هم د
- ۱- شاندار خیل
- ۲- ټټارت
- ۳- پیرانگیان
- شاخونه لري.
- ۳- استاندار اتمان خیلو شجره The Genealogical Chart of Astanadar utmankhel
- ۱ ملا یوسف خیل
- ۴ دا بیا دوه خیلونو کښ ویشل شوې مشر خیل او کشر خیل.
- ۲ د ملات بابا اولاد چې قبر یې باجوړ ارنگ کښې دي
- ۱ملات خیل ، ۲-زبا خیل ۳-لنډا سري
- ۳ خزان بابا اولاد د دوي مزار هم باجوړ ارنگ کښې دي خزان خیل د دي نه
- علاوه
- ۴ مامنز خیل

۵ رني خيل

۶ قاضي خيل

۷ نيکيې خيل

۸ شاهي خيل

۹ گجر خيل

۱۰ ناري خيل

۱۱ نور خيل

۱۲ ملات خيل هم د استاندارو شاخونه دي.

۴ مندن مندن خيل

The Genealogical Chart of mandan utmankhel

د دې سيکشن په مندل خيلو ياديرې دوي هم حاي په حاي باجوړ اتمان خيلو کښې اباد دي.

حوالی

¹ کاکاخیل سید بہادر شاہ ظفر، پستانہ د تاریخ پہ رنا کپی، یونیورسٹی بک ایجنسی

۲۰۱۲ع مخ ۱۵۳

² ہم ددغہ اثر مخ ۱۵۴

³ H W Bellew، هنري والتر بیلو

An inquiry to the

ethnography of Afghanistan(digital Library) Common university of Nebraska

London 2008 page no 123

⁴ جمیل یوسفزئی، مملکت یوسفزئی کے قبائل، کمپوزر محمد اظہار خان 2016 صفحہ

نمبر 117

⁵ سر اولف کیرو، دی پتھانز، ژباړه الحاج شیرمحمد کریمی ڈاکٹر زبیر حسرت، زریانہ

پبلشرز، چاپ کال ۲۰۱۱ مخ ۶۴

⁶ ہم دغہ اثر مخ ۶۷۰

⁷ یاد لطیف ڈاکٹر، پستانہ قبیلہ و پیڑنی،

www.khayber.org

مخ ۱۸

⁸ ہم دغہ اثر مخ ۱۹

⁹ مومند سیال، د پستانہ قبیلہ شجرہ او روایتی نسب شجرہ، یونیورسٹی بک ایجنسی

چاپ کال ۱۹۸۸ع مخ ۲۹۷

¹⁰ Origin and history of Jats and other Allied Nomadic Tribes India

from 900 BC to 1947 AD

Chapter LUDIANA District, Publishing year Unknown.

¹¹ جمیل یوسفزئی، مملکت یوسفزئی کے قبائل، کمپوزر محمد اظہار خان 2016 صفحہ

نمبر 115

¹² ارمغان خوشحال خان ختک، یونیورسٹی بک ایجنسی چاپ کال نامعلوم مخ ۳۱۹

¹³ د خوشحال خان ختک کلیات، مرتب مغموم پروفیسر ڈاکٹر یارمحمد، یونیورسٹی

بک ایجنسی ۲۰۱۶ع

¹⁴ جمیل یوسفزئی، مملکت یوسفزئی کے قبائل، کمپوزر محمد اظہار خان 2016 صفحہ

نمبر 118-119

¹⁵ Military Refort on Dir swat and bajawar First editiin Simila Printed 1906 Page

No 130

¹⁶ نگار انور باجوڑ، تراشلی تکی، ارت پوائنٹ پبلسر، جنوری ۲۰۲۰ع مخ ۲۹

¹⁷ ہم دغہ اثر مخ ۳۰

¹⁸ The Royal Air force an encyclopedia of the inter war year Volum II
from 1930 to 1939 RAF Operations page no 161

¹⁹ ڊاڪٽر خالق زيار دا خاوره دا خلڪ ژباړه

Refort on the tribes of Dir swat and bajawar together with utmankhel and
Sama Ranizai Captain MacMohon and Lieutenant Ramsay.

<http://pashtoacademy.uop.edu.pk>

منځ ۱۴۲

²⁰ جمیل یوسفزی ، مملکت یوسفزی کے قبائل ، کمپوزر محمد اظہار خان 2016 صفحہ

نمبر 114-115

²¹ ڊاڪٽر خالق زيار دا خاوره دا خلڪ ژباړه

صفحه نمبر ۲۳۸

²² امجد علي اتمان خيل ملاکنډ هريانکوټ ، سوشل ميڊيا پبليڪيشن ، مئی ۲۴ کال ۲۰۲۱

ڊاڪٽر خالق زيار دا خاوره دا خلڪ ژباړه ²³

Refort on the tribes of Dir swat and bajawar together with utmankhel and
Sama Ranizai Captain MacMohon and Lieutenant Ramsay.

<http://pashtoacademy.uop.edu.pk>

منځ ۴۶-۴۷

²⁴ هم دغه اثر منځ ۷۷

²⁵ هم دغه اثر منځ ۸۲

²⁶ هم دغه اثر منځ ۷۵

²⁷ عبدالحي کاکړ، موجوده ايريشن ميں باجوڑ اھم کیوں؟ ، <http://www.BBC.com> ، اکتوبر ۲۹، ۲۰۰۸

²⁸ ڊاڪٽر خالق زيار دا خاوره دا خلڪ ژباړه

Refort on the tribes of Dir swat and bajawar together with utmankhel and
Sama Ranizai Captain MacMohon and Lieutenant Ramsay.

<http://pashtoacademy.uop.edu.pk>

منځ ۹۹-۴۷

²⁹ مولانا خان زيب باجوړ، سوشل ميڊيا پبليڪيشن ۷ نومبر ۲۰۲۰ بحواله پښتانه د تاريخ په

رڼا کې منځ ۷۹۶

³⁰ شير علي خان بنوچي، پشتونو کي تاريخ اور شجرے ترتيب و تدوين پروفيسر ڊاڪٽر

نصرالله وزير ډايريڪٽر پښتو اکاڊمي يونيورسٽي اف پشاور قوم اتمان خيل چاپ کال

۲۰۱۹ ع منځ ۴۷

³¹ غني خان ، لٿون ، يونيورسٽي بک يجنسي اووه گلونه نظم منځ ۲۶۲

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**